

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра теорії та історії світової літератури

КУРСОВА РОБОТА

З історії зарубіжної літератури

**На тему: «Проблематика, жанрові особливості роману Шарлотти Бронте
«Джейн Ейр» «**

Студентки 3 курсу групи СОа 19-20

Педагогічного факультету Попович

Є. А.

Керівник: Шульгун М. Е.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ЄКТС _____

Члени комісії :

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

М. Київ – 2023 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Проблематика роману Шарлотти Бронте «Джейн Ейр»...5	5
1.1. Проблема виховання.....	5
1.2. Проблеми вибору життєвого шляху.....	6
1.3. Проблема кохання.....	8
1.4. Проблема щастя.....	10
РОЗДІЛ 2. Жанрові особливості роману.....	13
2.1. Трагедійність сюжету.....	13
2.2. Жанрові особливості роману.....	14
2.3. Джейн Ейр - характеристика літературного образу.....	16
2.4. Образ Рочестера як романтичного героя.....	20
ВИСНОВКИ.....	23
РЕЗЮМЕ.....	26
АВСТРАКТ.....	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	28

ВСТУП.

Роман Шарлотти Бронте «Джейн Ейр» є досить типовим для вікторіанської епохи Англії. У ньому описується життя гордої дівчини з важкою долею, для якої принципи і власні моральні норми виявилися вище за кохання. Батьки Джейн померли коли вона була зовсім маленькою, тож її забрав до себе дядько по материнській лінії. Але він теж незабаром помер, тож опікуном маленької дівчинки стала його дружина, яка мала сина та двох доньок. Але вони усі погано ставились до Джейн та часто ігнорували її, бо вона зовсім не була на них схожа. Її характер та сама натура були незрозумілими та чудернацькими для них.

Згодом Джейн відправили до Ловудського пансіону, де були жахливі умови для життя. Але дівчинці вдалося стати гарною ученицею та згодом вчителькою. Потім вона вирішила шукати нову роботу й знайшла її. Так вона й стала гувернанткою у багатому маєтку. На цьому етапі й починається більшість подій, що потребують ретельного аналізу та глибоких досліджень.

Як ми всі знаємо, твір «Джейн Ейр» Шарлоти Бронте вважається невід'ємною й важливою складовою класичної зарубіжної літератури. Вже протягом століть цей твір не залишає байдужими багатьох людей, бо історія кохання головних героїв та подолання перешкод на їхньому шляху зворушує багатьох. Тож я сміливо можу сказати, що проблематика даного твору й досі є актуальною й дуже важливою та вартою більш ретельного розгляду.

Актуальність дослідження. В наш час є досі актуальними проблеми важкого дитинства, самотності, перешкод на шляху справжнього кохання і т.д. Також

більш глибоке розкриття даної теми має й наукове значення. Це дозволить студентам або вчителям ближче ознайомитись з твором «Джейн Ейр» та зробити для себе певні висновки. Також, це дозволить багатьом розширити свій

4

кругозір. І загалом є важливим розглянути тему проблематики та жанрових особливостей цього роману з наукової точки зору.

Об'єктом дослідження є сам роман Шарлотти Бронте «Джейн Ейр», а предметами дослідження є проблематика та жанрові особливості твору.

Мета дослідження дослідити проблематику та жанрові особливості роману Шарлотти Бронте «Джейн Ейр».

Завдання дослідження розкрити проблематику роману, а саме такі проблеми як виховання, кохання, щастя та вибору життєвого шляху. Проаналізувати трагізм сюжету, визначити жанрові особливості роману, в чому вони полягають та описати образ Джейн Ейр та Рочестера.

Теоретико-методологічна основа дослідження – читання та опрацювання різних матеріалів для досконалого розкриття теми наукової роботи, аналіз текстів та опрацювання робіт багатьох дослідників літературознавців Т. Данілова, Н. Михальська, Д.С. Наливайко, Е. І. Клименко та інших. Особливе місце слід відвести роботам А. А. Сискіної та О. М. Бессараб де найбільш глибоко розкрито та систематизовано критику роману "Джейн Ейр".

РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМАТИКА РОМАНУ ШАРЛОТТИ БРОНТЕ «ДЖЕЙН ЕЙР»

1.1.

Проблема виховання є першою, яку ми зустрічаємо у творі Шарлотти Бронте «Джейн Ейр». І вона є досить суттєвою. На початку роману ми знайомимося з історією маленької осиротілої дівчинки Джейн Ейр. Ще в ранньому дитинстві в неї померли обоє батьків і саме тому вона опинилася в будинку своєї тітки місіс Рід, що є дружиною її померлого дядька. Але в будинку до неї відносилися гірше, ніж того заслуговувала маленька, самотня дівчинка. Далеко не кожен витримає таке відношення до себе. Особливо несправедливим та жорстоким до неї був її кузен, бо він ненавидів, що Джейн мала жити з ними й не тільки обзивав та принижував її, але й бив та звинувачував у цьому саму дівчинку. Проте Джейн не тільки витримала, а й також залишилася невинною дитиною з чистою совістю.

Не дивлячись на складне життя у домі місіс Рід, в подальшому на Джейн очікувало ще багато страждань і життєвих перевірок, серед яких було і її перебування в Ловудській школі. Система виховання ґрунтувалася там на придушенні волі і будь-якого прояву непокорі. Більш того, жорстокі покарання та суворий режим навчання та життя загалом робили дітей надмірно покірними і безвідмовними. Вони сприймали все як даність та навіть не намагалися протистояти жахливим законам школи. Багато хто з дітей просто ставав

морально зламаним. Але Джейн Ейр змогла знайти в собі мужність для опору та протистояти системі. Вона виголошує досить пристрасний заклик на захист людського права відстоювати у боротьбі свою гідність. Як ми бачимо у романі ще в дитячі роки маленька Джейн повстала проти покiрного прийняття страждань і несправедливості, яких хотів він них Ловудський пансіон. В тексті

6

ми бачимо як головна героїня говорить такі слова: «Якщо б люди завжди слухалися тих, хто жорсток та несправедлив, злі так би усе й робили по-своєму: вони б нічого не боялись й становились б усе гіршими. Коли нас б'ють без причини, ми повинні відповідати ударом на удар - я впевнена в цьому, - й притому з такою силою, щоб назавжди відучити людей бити нас».

Тож як ми бачимо, у творі нам показується поганий приклад виховання дітей, місцями навіть жорстокий. Погане ставлення та умови життя дуже впливають на формування особистості. Не всі дівчата здатні пройти таке випробування й не зламатись або змиритись зі своєю долею. Просто Джейн володіє непохитною волею та не піддається впливу як, наприклад, інші дівчата пансіону. Це й допомогло їй пройти усі випробування дитинства й стати гідною людиною зі своєю власною життєвою позицією та власними моральними принципами.

Також, я вважаю за потрібним зазначити, що тема виховання зустрічається читачам і в будинку Містера Рочестера. Адже, Джейн прибуває туди саме заради того аби виховувати та навчати маленьку дівчинку Адель, вихованку господаря Торнфілду. Нам, як читачам, розповідається, що до появи Джейн цю дівчинку ніхто й не виховував, тож вона не мала достатньо манер та знань, особливо по міркам тодішньої Англії. Але Адель мала досить гарний характер, тож її нова гувернантка змогла доволі швидко знайти з нею спільну мову й навчити її усього необхідного.

Тож, як на мене, є цікавим співставлення таких різних підходів до виховання. Незважаючи на те, що Джейн виховували досить суворо й зовсім не так, як вона того заслуговувала (що у тітки Рід, що у Ловудському пансіоні), вона стала чудовою людиною й гувернанткою.

1.2.

7

Проблема вибору життєвого шляху у творі Шарлотти Бронте «Джейн Ейр» постає досить важливою. Джейн ще з ранніх років зрозуміла, що тільки від неї залежить те, якою людиною вона стане. Навколо неї постійно були різні люди – хтось був жорстоким, як її кузен Джон Рід, а хтось добрим та чуйним, як наприклад міс Темпл. Були жадібні й щедрі. Але важливо, що були й духовно багаті люди. Такою була Хелен Бернс, подруга Джейн у Ловудському пансіоні. Вона була ніби з іншої планети. Вона мала багатий внутрішній світ та була у постійних роздумах. І не будь-яких, а дуже важливих. Її хвилювали масштабні питання та проблеми. Вона не зацілювалась на дрібних невдачах або нестерпимих труднощах. Навпаки, вона все сприймала гідно й вважала, що такі дрібниці є ніщо поряд з чужими бідами. Вона була дуже релігійною дівчинкою, що, мабуть, і вплинуло на її думки та погляди. Також, Хелен вважала, що людське життя є певною мірою перевіркою перед справжнім, небесним життям. Тому, вона й не боялася померти. Бачення світу Хелен дало зрозуміти Джейн те, що всі ми різні й маємо різні погляди на життя. Але кожен повинен обирати той шлях, який для нього буде найкращим або просто ближчим за духом. І мені здається, що саме у Ловудському пансіоні Джейн справді зрозуміла, що тільки від її вибору та вчинків залежить її майбутнє. Вона постійно вчилася та згодом стала кращою ученицею, за що й мала гарну репутацію у Ловудському пансіоні.

Після заручин з містером Рочестером Джейн була на сьомому небі від щастя. Але коли вона дізналась у церкві, що її коханий офіційно одружений вона постала перед вибором, який би змінив її життя докорінно - поїхати з Рочестером до Європи, бути його коханкою й знехтувати своїми моральними принципами, або піти з Торнфілду й покинути кохану людину, але не зрадити своїм принципам й самій собі. Джейн обрала другий варіант, і як на мене правильний. Бо немає нічого гіршого ніж зрада самому собі. Вона б не змогла спокійно жити знаючи, що вчинила не по совісті. Її б мучила провина за

8

грішний вчинок (як вважала сама Джейн). Та й її легко зрозуміти знаючи, що в тодішній Англії неофіційний шлюб був чимось надзвичайно принизливим та ганебним. Тому це й було неприпустимо для вихованої дівчини того часу. Навіть палке кохання не збило Джейн з пантелику й вона не зрадила собі. Наступний й дуже важливий момент у творі, коли Джейн знову опинилася на роздоріжжі вибору стався тоді, коли Сент-Джон Ріверс, її кузен, запропонував їй вийти за нього заміж та поїхати до Індії з місіонерською місією. Він її не кохав, як і вона його. Він був людиною розумною, але холодною й не вважав почуття чимось важливим. Сент-Джон був місцевим священиком й хотів все життя присвятити місіонерській діяльності. Тож, його ціллю було поїхати до Індії й допомагати нужденним й проповідувати. Він вважав Джейн ідеальною кандидатурою, що могла б стати його компаньйонкою, про що й сказав їй. Але вона мала поїхати з ним лише у ролі його дружини, інше було для нього неприпустимо. Звісно, Джейн була збита з пантелику його палкою промовою й бажанням переконати її у його правоті. Хоча вона також була віруючою, вона не мала жодних намірів жертвувати своє життя високим цілям. Якби Джейн мала слабший дух, вона б піддалася його вмовлянням, але для неї кохання було надважливою причиною для шлюбу. Вона не могла вийти заміж за того, кого не

кохає, коли в її серці був інший. Тож і тут Джейн змогла зробити правильний вчинок й відмовилась від пропозиції Сент-Джона, що їй вдалося не легко, й покинула його дім. Вона точно знала, що мала робити після того, як ввечері раптово почула голос містера Рочестера. Тож після цього вона зранку й вирушила шукати свого коханого. Дізнавшись, що Торнфілд згорів разом з його дружиною, Джейн поїхала до будинку його друга в якого, як сказали місцеві, він й жив після пожежі. Джейн зустрілась з коханим й зрозуміла, що більш ніж бути поряд з ним їй нічого не треба. Вона завжди керувалася своїми моральними принципами, але повернутися до коханого було покликом її серця. Й воно її не підвело. Джейн таки здобула своє справжнє щастя.

9

1.3.

Джейн Ейр є досить незалежною особою, вона ніколи не покладалася на когось та розуміла, що крім неї самої не варто ні на кого розраховувати. Йдучи працювати гувернанткою вона навіть подумати не могла, що закохається в господаря будинку. Але їхні розмови по вечорах, думки та погляди на речі є такими схожими. Кожен з них прагне пізнати один одного краще. Містера Рочестера зацікавила сама натура Джейн, її характер. Хоча спочатку вона здалася йому звичайною та нічим не визначною особою, згодом він розгледів в ній питливий ум та вольову особу. Між ними є велика різниця у віці, він майже у двічі старший за неї, але вони дуже доповнюють один одного й я б навіть сказала, що створені один для одного.

Також цікаво, що дух протесту, яким володіє Джейн дається взнаки у її відносинах із коханою людиною. Більш ніж змучена дивною, вигадливою грою, що веде її господар, Джейн, по суті, перша наважилась говорити йому про свою любов. Зараз нам важко уявити, наскільки це було нечувано та неприпустимо у Вікторіанському романі! Літературні критики того часу з жахом пліткували про

те, що автором роману може бути жінка, (тоді справжніми письменниками вважались тільки чоловіки) а якщо й так, то обов'язково та, що втратила здоровий глузд. Тож саме зізнання Джейн у своїй любові має характер сміливої декларації про рівність: «У мене така ж душу, як у вас, і таке ж серце... Я говорю з вами зараз, знехтувавши звичаї й умовності і навіть відкинувши все земне...».

Незважаючи ні на що, ставши нареченою, будучи на вершині щастя, Джейн Ейр зберігає своє самовладання і гордість. Вона дуже пильнує свою незалежність та її лякає перетворення в рабину, в іграшку чоловіка. Вона все ще продовжує давати уроки його дочці, відкидає досить розкішні подарунки нареченого та кожен раз завзято нагадує йому, що вона просто бідна і

10

некрасива дівчина (як не дивно, але так, Джейн Ейр некрасива - це було дуже незвично для англійського Вікторіанського роману). Щастя не буває вічним та все не може бути завжди добре. Дізнавшись, що її обранець одружений, Джейн тікає з його будинку і блукає без копійки по невідомим для неї стежкам.

Вона вимушена ночувати в полі або під стіжком сіна. Ніхто не пускає її під дах або просто погрітися, вона не може добути хліба навіть в обмін на дорогий шийну хусточку, яка в неї залишилася. Через те, що Англія того часу була країною безробітних і бездомних кожен бідняк викликав в ситих людей підозру в злочинстві й був приречений на голодну смерть. Але Джейн готова усе стерпіти, але не бути коханкою одруженого чоловіка, навіть якщо вона його безмежно кохає. Це нам ще раз нагадує про те, що вона керується своїм холодним розумом (хоча б у надважливих ситуаціях). Бо більшість інших дівчат у такій ситуації скоріш за все зробили б усе, щоб бути з коханим

незважаючи ні на що. Але моральні принципи Джейн Ейр не дають їй вчинити по іншому.

Тільки в самому кінці твору Джейн повертається до Рочестера, коли дізнається, що його дружина померла під час пожежі. Джейн не вистачало коханого, вона думала про нього, але знала, що їй не можна повертатись. Одного вечора почувши його голос, вона вирішила, що це знак й поїхала до нього. Подолавши багато перешкод вони все ж таки разом. Їхня любов стала тільки міцніше. Джейн Ейр правильно вчинила не піддавшись спокусі й час довів, що справжня любов вічна.

1.4.

Проблема щастя також є дуже важливою у творі. Як стає зрозумілим, щастя для Джейн Ейр - це можливість бути самою собою, тобто бути та відчувати

11

цілковиту злагоду між серцем і розумом, думками й почуттями. Вона має великий внутрішній світ, тож для неї є необхідним відчувати внутрішню рівновагу й дотримуватися своїх власних моральних принципів. Багатство та статки, матеріальні речі не є для неї цінністю. Її цікавить все духовне. Для Джейн ідеал людського щастя - активна діяльність на благо інших (але аж ніяк не жертвність) та примноження скарбів духовних. За своїми уподобаннями вона близька Рочестерові, якого власне й покохала і з яким знайшла своє щастя. Навряд чи ми можемо сказати, що Джейн є постійно щасливою. Скоріше навпаки. Вона поступово починає розуміти себе та оточуючих, їй треба час для того, щоб збагнути яка ж вона людина. І як буває і в багатьох людей, вона відчуває себе щасливою або нещасною залежно від певних обставин.

Також, ми можемо дещо сказати й про містера Рочестера. Він постає перед читачем людиною похмурою, дратівливою й нещасною. Він дивиться на світ з

якимось негативом та скептицизмом. Як стає потім відомо, його одружили на багатій дівчині, родина якої приховувала її психічні розлади. Згодом він не тільки дізнався але й сам на власні очі побачив її дивні вчинки. З того самого моменту він не знав спокою. Його дружина не давала йому жити нормальним життям. Згодом він вирішив сховати її від зайвих очей в далекому особняку, де за нею доглядали. Сам же він постійно подорожував намагаючись втекти від власних проблем та божевільної дружини. Він мав стосунки з різними жінками. Була навіть одна французенка, яку він вважав своїм справжнім коханням. Вони довго були разом й Рочестер був дуже щасливим. Він думав, що так буде завжди. Але одного разу він побачив, що вона йому зраджує з кимось іншим. Й тоді все стало знову як було. Нікчемне життя без цілей. Можна сміливо сказати, що містер Рочестер зневірився у коханні. Але в його будинку з'явилась Джейн Ейр, молода дівчина як ковток свіжого повітря увірвалася в його життя. Вечірні бесіди з Джейн біля каміна були його розрадою. Життя перестало бути таким

12

похмурим. Він зрозумів, що кохає її. Коли ж стало зрозуміло, що й вона його кохає він став почувати себе безмежно щасливим. Кохання окрило й дало наснаги насолоджуватися життям. Але коли усі дізнались, що в нього є офіційна дружина, хоч і божевільна все знову змінилось. У Вікторіанській Англії не можна було росторгнути шлюб за жодних обставин. Джейн втекла залишивши коханого у розпачі. Потім сталася пожежа в маєтку, його божевільна дружина померла, а сам Рочестер осліп. Залишився тільки біль та журба. Незважаючи на те, що в його житті було стільки негараздів та труднощів сталося диво - одного дня Джейн Ейр повернулася до нього. І ніби сонечко вийшло з-за хмар, повернулося щастя. Вони одружились й нарешті все стало добре. Через деякий час в них народився син. Мабуть це безмежне щастя так вплинуло на Містера Рочестера, або щось інше – хто знає , але через декілька

років до нього частково повернувся зір та він зміг бачити свою дружину та сина.

Щастя не може бути увесь час, але потрібно цінувати його коли воно є. І головні герої нам це вкотре доводять.

Підбиваючи підсумки данного розділу я можу сказати, що я дослідила, якою є проблематика твору «Джейн Ейр» та розглянула головні проблеми, які були згадані у данному творі.

РОЗДІЛ 2. ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ.

2.1.

«Джейн Ейр» Шарлотти Бронте сміливо можна назвати твором, якому притаманний трагедійний сюжет. В романі «Джейн Ейр» письменниця досить різко розкритикувала державні устами та показала правдиву картину, яка була в системи освіти і продемонструвала становище соціально незахищених верств населення. Трагедійність сюжету ж впливає перш за все з того, що головна героїня ставить понад усе саме свою людську гідність. Наприклад, їй здаються вкрай принизливими подарунки, якими її обдаровує містер Рочестер. Саме тому вона й відмовляється від усього, що хоче їй подарувати її коханий та наречений.

Також, для неї є неможливим щастя, яке будується на обмані, воно принижує саму її людську гідність. Дізнавшись, що Рочестер вже має офіційний шлюб та дружину, хоч і божевільну, вона одразу для себе вирішує, що як би він її не вмовляв – вона ніколи не буде просто коханкою, це було для Джейн неприпустимо. Вона готова була пожертвувати своїм щастям, але тільки не моральними принципами. І лише віра у справедливість власних вчинків та дій надає Джейн силу високо тримати голову та проходити усі випробування долі з гідністю.

З самого роману та тих подій які ми, як читачі, спостерігаємо нам стає зрозумілим, що для Джейн багатство та спокій не є щастям. Вона має інші цінності та бачення того, що дійсно повинно бути важливим. Ідеал людського щастя для неї - будь-яка діяльність на благо інших. Головна героїня переконана, що краще бути звичайною сільською вчителькою, бідною але чесною, ніж коханкою свого господаря, навіть коли кохаєш його, та втішатися уявним щастям, а потім ховати сльози каяття й жити знаючи, що поступилась власним

14

моральним принципам заради кохання. Так, для Джейн це справжня трагедія, але вона не бачить інших можливостей вибору для себе.

Як ми бачимо, авторка дає можливість своїй героїні розбагатіти навіть не одружуючись з містером Рочестером (вона отримує спадщину від невідомого їй померлого дядька). Неймовірно, але Джейн просто відмовляється від більшої частини своєї спадщини, бо, як вже стало зрозумілим, їй не потрібне зайве багатство, а лише той мінімум, що зможе дати їй незалежність. Така жертвність якраз таки й притаманна трагедійним романам.

Ми спокійно можемо зробити висновок, що головне багатство для неї - це скарби духовні. Знайти своїх родичів, зробити добру справу, не бути самотньою, відчувати людське тепло і самій зігрівати інших ось що для неї є найголовнішим. Цікаво, що сам ідеал служіння людям Шарлотта Бронте розуміє досить гуманістично: служіння не повинно бути жертвою, яку людина примушує себе принести іншим. Це зовсім не те, що можна нав'язувати.

Вже самий фінал роману, коли Джейн Ейр нарешті повертається до покаліченого, осліплого та збіднілого містера Рочестера і цим самим приносить йому допомогу і розраду, перетворюється у своєрідний апофеоз героїні. Адже саме світло жертвовного служіння Джейн Ейр коханій людині, а також уміння Шарлоти Бронте передати пристрасть, всю глибину виникаючих у героїв питань і переживань прибирають той відтінок солодкуватості і фальшивості, що був зазвичай властивий щасливому кінцю Вікторіанського роману.

2.2.

Роман «Джейн Ейр» Шарлотти Бронте посів важливе місце не тільки в літературі, а й в історії боротьби за жіночу рівноправність. Незважаючи на те, що це поки не політична рівноправність, а просто рівність жінки з чоловіком у

15

можливостях працювати та власній родині - це було великим кроком для суспільства. Шарлотті Бронте були близькі ідеї жіночої незалежності так само як і французькій письменниці Жорж Санд, знаменитий роман якої «Консуэло» (1842 р.) так любила сама Шарлотта.

За жанром роман «Джейн Ейр» - це соціально-психологічний роман виховання. Він послідовно розкриває духовну так би мовити еволюцію головної героїні та оповідає нам про формування цілісного, гордовитого та сильного

характеру Джейн. Як не дивно, але цей роман часто називають автобіографічним, хоча зображені в ньому люди та події не мають відкритого відношення до життя авторки. Але мабуть в цьому є й доля правди, адже деякі події з життя самої письменниці були взяті за основу подій її твору. Історія життя Джейн Ейр - це цілковито плід художньої вигадки, хоча все жтаки світ її внутрішніх переживань, безперечно, є близьким самій Шарлотті Бронте. Оповідання, що ведеться від імені героїні, має яскраво виражене ліричне забарвлення. І хоча сама Бронте на відміну від своєї героїні, яка з раннього дитинства пізнала всю гіркоту сирітства і, що означає їсти чужий хліб, виросла у великій родині, в оточенні брата і сестер - натур художніх, тонких, дуже подібних їй, письменниці так само як і Джейн Ейр, судилося пережити всіх своїх близьких та родичів. Шарлотта Бронте пішла з життя у віці тридцяти дев'яти років будучи на дев'ятому місяці вагітності, поховавши брата та сестер, так і не впізнавши тих радостей подружжя та материнства, якими так щедро наділила свою літературну героїню.

Надзвичайний успіх роману можна пояснити і несамовитою сміливістю з якою Ш. Бронте змалювала любовні почуття, коли навіть передові письменники чоловіки тієї епохи (такі як наприклад Діккенс і Теккерей) не змогли зважитися на таке зображення. Більш того, цілковито несподіваним для публіки Англії того часу був й голос справжнісінької пристрасті, що пролунала на сторінках

16

роману що був написаний звичайною жінкою, провінційною гувернанткою. Якщо казати про головних героїв, то у містера Рочестера це така пристрасть, що руйнувала всі перешкоди на його шляху, у Джейн же то пристрасть, яка боролася з надто вже загостреним почуттям боргу.

Щодо сюжету роману, то він зв'язаний із тривалою традицією багатьох романів того часу: він не дуже правдоподібний, хоч в цьому прихована і своєрідна чарівність. Як ми можемо зробити висновки, то на творчості Шарлотти Бронте позначилося читання готичних романів та інших «скарбів» відомих романтиків: ось як замок Рочестера, який намагався сховати похмуру таємницю (уся атмосфера замку є досить таємничою, що читачі розуміють з перших рядків опису цієї будівлі), раптові появи просто жахливої жінки (дуже типовий прийом готичного роману, що змушує читачів відчувати такий же страх, що й головна героїня), перерване весілля (драматичний прийом, що рушить усі мрії Джейн про щасливе заміжжя), багата спадщина, що була отримана героїнею, пожежа, у котрій загинула дружина Рочестера і його замок, нарешті, щасливий кінець та герої, попри складні випробування нарешті разом. В цілому можна сказати, що у романі “Джейн Ейр” використані традиції жанру готичної прози та наведені вище приклади це тільки підтверджують. У цьому творі присутні елементи, які зустрічаються у творах більш ранніх авторів. Але кохання в кінці кінців торжествує та на героїв чекає щасливий кінець. Усі ці деталі відповідають канонам захоплюючого, романтичного роману. Також, в образі Рочестера досить явно відчуваються яскраві байронічні риси, що також вказує нам на ознаки романтичного роману. Також, важливо зазначити, що письменниця не використовувала деталі, властиві вікторіанському роману, що був популярним в ХІХ столітті. Так, в її книзі немає примирення між головною героїнею і її тіткою. Незважаючи на те, що в лихоманці тітка сама попросила, щоб до неї приїхала Джейн, місіс Рід не змогла знайти в собі сили попросити вибачення у племінниці за те, як несправедливо поводитися з нею. Але на це можна подивитись і зі сторони Джейн. В теорії, вона могла й сама сказати, що їй не дає покою або розговорити місіс Рід та дати їй змогу зняти тягар із серця.

Але цього не сталося.

2.3.

Можна однозначно стверджувати, що роман «Джейн Ейр» має чимало достоїнств. І одним з них є створення гарного й позитивно забарвленого образу головної героїні. Роман зворушив і вразив читачів сміливою і чистою дівчиною, що самотужки веде складну й виснажливу боротьбу за власне існування.

Образ Джейн Ейр, дуже подібно до більшості інших образів цього роману, побудовано за принципом контрасту, який в даному випадку виражається в тому, що Шарлотта Бронте вміло змогла протиставити зовнішність своєї героїні її внутрішньому світу. Власне створюючи образ цієї героїні, Шарлотта Бронте поставила собі певну мету - усупереч нормам красуні, яка була зазвичай зображена в переважній більшості літературних творах, спробувати показати негарну (бо Джейн дійсно вважалася такою), але привабливу завдяки своєму внутрішньому світу та волевій натурі головну героїню. Цікаво, що в книзі про Бронте Гаскел наводить досить цікаву цитату з невідомого некролога «На смерть Коррель Белл» (відомий на той час), в якому його автор писав таке: «Одного разу Шарлотта сказала своїм любим сестрам, що вважав їх неправими, бо вони зазвичай зображували своїх героїнь просто прекрасними. Але вони відповідали, що це було б просто неможливо зробити головну героїню цікавою якимось іншим способом. Відповіддю Шарлотти ж були такі слова: кажу вам - ви побачите, що ви є неправі: я зможу вам показати героїню таку ж некрасиву і маленьку, як я сама, і вона буде точно такою ж цікавою для читачів як і ваша». І Шарлотта дійсно змогла це довести, бо образ, який вона створила підкорив дуже багатьох людей.

Також, зовнішня непоказність Джейн майже постійно підкреслюється письменницею у мові різних персонажів твору, у внутрішніх роздумах головної героїні та й в самому оповіданні. Наприклад, служниця Еббот саме так про неї й відгукується. Містер Рочестер при їхньому знайомстві коли з нею говорить каже, що вона схожа на людину, що прийшла з того світу та чудернацького ельфа. На сімейство Ріверс вона справила схоже враження надзвичайно блідої, дуже негарної дівчини, позбавленої будь-якої чарівності або вроди. Та й власне малюючи образ Джейн, письменниця показує її як непересічну дівчину, що постійно мислять та володіє сильною волею і чистою душею та тягою до справедливості.

Так як розповідь в романі ведеться самою Джейн, то її характеристику, так само як і більшість деталей її зовнішності ми зустрічаємо переважно в мові інших героїв, що говорять про неї і у внутрішньому монологі героїні. Наприклад, вже з найперших розділів роману в яких авторка описує нам життя Джейн в маєтку сім'ї Рід, ми вже маємо змогу отримати певне уявлення про характер дівчинки з уст її тітоньки. Також, з невеликих висловлювань щодо Джейн від місіс Рід, її дітей (Елізи, Джона та Джорджіани), а головним ділом їхніх слуг. Ось наприклад, молода служниця Бесі жаліє маленьку дівчинку, але все ж таки вважає її якоюсь дивною дитиною (в оригіналі «a strange child»); кажучи про Джейн вона дивним чином постійно вживає слово «істота» замість людина або дитина (а також перелякане, сором'язне, маленька істота). Є ще одна особа, що називає дівчинку «Потайливою істотою» і це інша служниця Рідів, яку звать Еббот.

Другорядні персонажі данного роману дають Джейн Ейр різні характеристики, але вони якоюсь мірою служать і характеристикою їм самим. Більш того, слова першої красуні Бланш Інгрем про Джейн (в оригіналі «creeping creature», тобто - нікчемність), «ця особа» та цілковито презирливий

тон в мові Бланш не є випадковими, бо вона всіма силами намагалася підкреслити своє зневажливе ставлення розпещеної аристократки до простої дівчини, що заробляє власною працею.

Саме з висловлювань другорядних героїв про Джейн, ми можемо дізнатися про її риси характеру. Наприклад, мила дівчина Розамонд Олівер вважала, що Джейн спокійна, врівноважена та непохитна у рішеннях, що їй доводиться приймати. Якщо до Сент-Джона, то він, бажаючи переконати Джейн, в тому, що вона нібито володіє якостями, які необхідні для дружини місіонера та каже їй такі слова: «Ви старанна, розумна, безкорислива, правдива, постійна і безстрашна». Істотними для характеристики Джейн є й деякі слова Сен-Джона і Едварда Рочестера про її здатність до самопожертвування. Коли Джейн пройшовши через стільки перешкод погодилась таки вийти заміж за осліплого та скаліченого Рочестера, він говорить, що мабуть вона «знаходить радість в жертві». Її кузен Сен-Джон зміг висловити схожу думку оптимістично та піднесено: «... душа, яка може відчувати насолоду у збудливому полум'ї жертвності» Слова Сен-Джона пов'язані з тим, як Джейн вчинила зі спадщиною (отриману від дядька), яку вона розділила між ним і двома його сестрами - Мері та Діаною. На думку Сен-Джона добровільно віддати частину своїх грошей є дуже великою жертвою і саме через це він настільки піднесено говорив про вчинок Джейн.

Варто згадати, що дуже детальний опис зовнішності Джейн, який пов'язаний з її характером, ми отримуємо завдяки словам містера Рочестера. Він, будучи переодягненим у стару циганку, ворожить Джейн Ейр: « я бачу в її очах спалахує полум'я; їх погляд є прозорим немов роса, він ще й м'який і сповнений почуттів; ... ці очі посміхаються; вони є виразними... вони є глузливими» і т.д.

Такими словами він описує її рот: «... він дуже любить сміятися, він готовий висловлювати все, що йому підкаже розум; ... цей рот готовий багато говорити

20

і часто посміхатися та висловлювати найтепліші людські почуття, але він всетаки буде мовчати про те, що відчуває серце. Чоло ж немов би говорить: «Я зможу жити одна, якщо обставини цього зажадають». Потім містер Рочестер робить такі загальні висновки: «цей лоб заявляє, що розум міцно сидить в сідлі і тримаючи віжки не дасть почуттям вирватися назовні і легко його захопити в прірву ... останнє слово в будь-якій суперечці завжди буде за розумом. Незважаючи на бушуючі вітри, землетруси, пожежі, щоб Джейн не загрозувало, вона завжди буде слідувати за тихим голосом, що виголошує веління совісті.»

Описуючи зовнішності головної героїні Ш. Бронте постійно використовує лексику найрізноманітнішого емоційного забарвлення. Звісно, якщо говорити про перше враження, яке справила Джейн на сім'ю Ріверс, то письменниця використовує образні виражальні засоби і навіть подекуди лексику, яка власне й підкреслює надважкий стан її героїні. Використовуються численні порівняння (наприклад бліда, як крейда або смерть), також деякі не зовсім приємні вирази (просто привид), (змарніла; виснажене обличчя ... зовсім безкровне). Більш того навіть сер Рочестер описуючи зовнішність Джейн теж доволі часто вдається до не зовсім лесних порівнянь: (ви інколи схожі на монашенку, маленький блідий ельф, гірчичне зернятко та ін.) Цікаво подивитися на це й з іншої сторони. Бо коли Джейн вже дізнається, що вона кохана, в свою адресу вона починає чути переважно солодкі слова позитивного оцінювання: квітуча, усміхнена, воістину гарненька дівчина, сяюча, щоки з ямочками, блаженний стан, променисті карі очі та інші слова). Як ми можемо спостерігати, письменниця постійно пробує пов'язати опис зовнішності своєї героїні з її

внутрішнім станом на момент певних подій і вона майстерно досягнула цього використанням відповідної та влучної лексики й образних виразів, що робить її роман дуже цікавим.

21

Поступово по мірі розвитку подій Шарлотта Бронте продовжує розкривати одна за одною риси характеру своєї героїні, і що є досить цікавим, одна і та ж риса сприймається по-різному усіма персонажами. Ось наприклад, Хелен Бернс, засуджує Джейн за її імпульсивність і пристрасність, в той час коли Рочестер називає її впевненою у собі та незалежною істотою, тендітною з зовні, але непохитною внутрішньо, свободолюбивою і наполегливою у досягненні своєї мети. Загалом саме те, що було просто неприйнятним в Джейн для смиренної Хелен, стало саме тими якостями, які в ній так полюбив містер Рочестер і оцінив Сен-Джон.

2.4.

На мою думку, у романі «Джейн Ейр» характер містера Рочестера був задуманий глибоко і зображений дуже яскраво, але Ш. Бронте мала певну вузькість мислення і була обмежена ідеями та їхнім втіленням, що й не дало їй можливості поставити цей образ на значиму висоту, з якої він би міг слугувати суспільству прикладом на шляху його власного розвитку. Певною мірою Рочестер є жертвою громадськості або суспільства в якому перебував, але він вважав, що він здатний стати вище за них. У цьому й проявляється його докорінна протилежність Джейн, власне тому він і був слабкіше за неї, тому в їхній незримій для інших боротьбі вона перемагає.

В цілому Рочестера Фейрфакса можна віднести до категорії романтичних, байронівських героїв, бо він має усі атрибути такого персонажу такі, як наприклад романтична та загадкова зовнішність.

Досить виразним прикладом можна сказати є й те, що навіть найперша зустріч Джейн Ейр з містером Рочестером була змальована письменницею в романтичному стилі. З самого їх знайомства та протягом усього роману, Ш.

22

Бронте за допомогою слів Джейн Ейр характеристику Рочестера і описує його зовнішність. Головна героїня говорить такі слова «Його постать було важко розглянути, але він здавався середнім на зріст і широкоплечим. Обличчя було смагляве, риси суворі, лоб масивний. Очі, під пухнастими бровами горіли гнівною впертістю, йому було приблизно 35 років».

Письменниця, намагаючись показати нам містера Рочестера детальніше, все більше малювала його зовнішність, ніж його характер: «...мав різко окреслений ніс, що був швидше характерний ніж гарний та ніздрі, що роздувались, вельми жорсткі обриси вуст і підборіддя. Хоча не відрізняючись ні високим зростом, ні витонченістю, все-таки він був складений чудово, бо при досить широких плечах і грудях був струнким».

Я вважаю, що авторка акцентувала увагу в своєму романі саме на похмурому та досить явному песимізмі героя. Рочестер є некрасивим по міркам тогочасного суспільства, але ця некрасивість є виразною і значимою. Ми це добре бачимо з його діалогів з Джейн та його манер та поведінки.

Едвард Рочестер здається постійно чимось розчарованим, його огортає таємниця, яку він нікому не здатен довірити. Можна сказати, що він хоча й багато, але аж занадто туманно говорить про себе та своє життя, завдяки чому і дає зрозуміти Джейн Ейр з перших же вечірніх розмов біля каміна, що його

совість є неспокійною та що його життєвий багаж є таким, яке суспільство дізнавшись, б засудило.

В той же самий час, Рочестер постає перед читачем героєм, який може бути підступним егоїстом. Та й в цілому в Рочестері, що робить його відмінним від інших героїв цього роману, ж багацько від традиційного героя-одинака, але звісно є романтичного. Господар маєтку з його темним волосся, палким поглядом і мужньою зовнішністю, у багатьох викликає в пам'яті Гяура і образи

23

інших героїв Байрона. Але все ж таки в даній ситуації це виправдано, адже Рочестер є об'єктом любові Джейн, тож письменниця просто не могла зробити його суто поганим.

Отже підсумовуючи все вищесказане я хочу сказати, що Едвард Рочестер описан у романі, як класичний байронівський герой: з вельми приємною зовнішністю, але він також й прямолінійний та егоцентричний, та й подекуди меланхолійний. В той же самий час він здатний відчувати глибокі романтичні почуття та вчинки. Бо, наприклад, після заручин з Джейн він кожен вечір дивував її своїми чуттєвими вмовляннями впасти у його обійми, поцілувати його тощо. Це нам власне й доводить, що він є досить романтичною натурою, але звісно ж не всі здатні це побачити. Підсумовуючи другий розділ я хочу сказати, що було досліджено та проаналізовано в чому полягає трагедійність сюжету, жанрові особливості роману, літературний образ Джейн Ейр та Рочестера.

ВИСНОВКИ

Можна сміливо стверджувати, що багато науковців вважають, що романи Шарлотти Бронте привертають увагу до себе великою значимістю проблематики піднятою у творі, майстерністю захоплюючої оповіді, яка не залишає байдужим нікого, подобається образами різних героїнь, наділених сильними почуттями, сміливістю, непохитними моральними принципами, які здатні самотійно приймати рішення та вибирати свій власний шлях. Тож саме завдяки цим якостям літературна спадщина Ш. Бронте увійшла в скарбницю національної англійської культури та здобула величезне визнання по всьому світу.

Також, більшість літературних критиків та дослідників сходяться на думці, що при всьому різноманітті аспектів вивчення творчості Ш. Бронте, та власне її роману «Джейн Ейр», і ранніми критиками, і сучасними літературознавцями творчості англійської романістки її романи залишаються маловивченою областю як в закордонному, так і у вітчизняному літературознавстві. І це для мене було чудовою нагодою та причиною спробувати дослідити дану тему краще.

Отже, як вже було проаналізовано, до проблематики твору належать проблема виховання, кохання, щастя та вибору життєвого шляху. Вони є дуже значними та чудово розкриваються у самому творі. Проблема виховання проявляється у поганому ставленні до головної героїні в будинку Рідів та жахливих умовах навчання у Ловудському пансіоні. Тож, в цьому романі розкривається несправедливе ставлення до дітей, об'єктивно не правильні методи виховання, що ні в якому разі не повинні використовуватися. Щодо проблеми кохання, то вона показується нам через почуття до господаря Торнфілду, у якого Джейн працювала. Усі душевні переживання Джейн, її складнощі на шляху до спокійно життя з коханим привертають нашу увагу до

25

того, що кохання це одночасно й прекрасна, й дуже складна річ. Проблемою ж щастя (або навпаки його відсутністю) просякнутий увесь твір. Бо читачам показується саме те, що щастя то є складна річ і це те, що зовсім не легко досягти та втримати. І звісно ж, проблема вибору життєвого шляху є ледве не найважливішою. Ми бачимо, що в житті Джейн було багато труднощів та вона часто поставала перед складним вибором. Але вона завжди керувалася своїми моральними принципами та розумом. Бо наприклад, дізнавшись, що її наречений вже одружений та має дружину, Джейн Ейр покинула його та не залилася з ним в якості його коханки. Вона просто не могла допустити, щоб таке сталося. Тож героїня завжди сама обирала свій шлях та дорогу по життю. Особисто мене це захоплює та саме за це я й поважаю Джейн.

Роман Шарлотти Бронте «Джейн Ейр» безсумнівно має трагедійний сюжет. Із самого початку твору нам показується тяжке життя маленької дівчинки - спочатку у будинку Рідів (де до неї погано ставились та несправедливо карали), потім у Ловудському пансіоні. Складне життя в нелюдських умовах та смерть першої справжньої подруги, хіба ж це не трагедія? Та навіть пізніше в житті

Джейн було багато драматичних подій. Наприклад, вона втекла від нареченого, хоча й досі його кохала. І це було справжньою особистою трагедією для неї.

Щодо жанру данного роману, то «Джейн Ейр» - це соціально-психологічний роман виховання. Він послідовно розкриває духовну так би мовити еволюцію головної героїні, оповідаючи про формування цілісного, гордого та сильного характеру Джейн. Деякі науковці вважали, що роман є автобіографічним, але було доведено, що це не так. Хоча деякі деталі (такі як зовнішність головної героїні, її принципи) співпадають з біографією письменниці. Також, у творі були використані традиції жанру готичної прози (похмурий господар таємничого маєтку, дивні звуки на горищі).

26

Образ самої Джейн Ейр у творі є позитивним. Її чесність, порядність та чисті думки вразили багатьох читачів. Письменниця перш за все звертає увагу на її внутрішній світ, а не зовнішність. Більш того, вона їх протиставляє. Джейн описана, як негарна, маленька дівчина, що позбавлена будь-якої чарівності. Але її розум, глибокі думки та гідні вчинки роблять її чудовою людиною, за що вона й подобалась оточуючим.

Так як і сама Джейн Ейр, сер Рочестер Фейрфакс є одним із головних героїв у романі «Джейн Ейр». Він багато в чому романтичний, байронічний герой, він має всі атрибути такого, наприклад - досить романтична, загадкова зовнішність, прямолінійність, егоцентричність, меланхолізм, а також високий рівень інтелекту, що дуже видно з багатьох діалогів Джейн та Рочестера. В той же самий час, містер Рочестер замальовується героєм, який може бути егоїстичним і підступним. Одним словом, в Рочестері, на відміну від інших героїв роману, ми можемо знайти багато від традиційного романтичного героя-одинака. Рочестер з його темною копицею волосся, палаючим поглядом і мужньою зовнішністю, викликає в пам'яті Гяура і образи інших героїв Байрона. Але в

даній ситуації це є таки виправдано, адже з образом Рочестера пов'язані всі найромантичніші почуття Джейн Ейр. Я вважаю необхідним особливо виділити, що у романі Ш. Бронте «Джейн Ейр» уміло поєднуються риси романтизму та готики, але елементи готичного роману є більш виразними. Та й загалом усе пов'язане у романі із зображенням господаря Торнфілду й розвитку почуттів Джейн до Рочестера, а як і руйнацію надій за проведення союзу героїні з «коханим», має великий емоційний сенс та значимість

Я вважаю, що поставлені мета та завдання були виконані. Я зробила різні дослідження та зробила спробу проаналізувати твір Шарлотти Бронте «Джейн Ейр» трохи глибше, ніж до цього його досліджували інші. І я дуже сподіваюся, що мені це вдалося. Я знайшла багато різної інформації та зробила власні

27

висновки на основі яких я й робила власні дослідження. Але на мою думку, варто зазначити, що літературні твори завжди будуть залишати невеликі таємниці, які нам не завжди дано правильно трактувати.

РЕЗЮМЕ

Роман «Джейн Ейр» Шарлоти Бронте вважається невід'ємною й важливою складовою класичної зарубіжної літератури. Вже протягом століть цей твір не залишає байдужими багатьох людей, бо історія кохання головних героїв та подолання перешкод на їхньому шляху зворушує багатьох. В наш час є досі актуальними проблеми важкого дитинства, самотності, перешкод на шляху справжнього кохання і т.д. Тож є важливим дослідити проблематику та жанрові особливості цього твору. Також більш глибоке розкриття даної теми має й наукове значення. Це дозволить студентам або вчителям ближче ознайомитись з твором «Джейн Ейр» та зробити для себе певні висновки та розширити свій кругозір. І загалом важливо розглянути тему проблематики та жанрових особливостей цього роману з наукової точки зору.

Курсова робота складається зі вступу, двох розділів та висновків. Обсяг роботи складає 29 сторінок. У списку використаної літератури 20 джерел.

У першому розділі роботи розглянуто проблематику роману «Джейн Ейр» та проблеми виховання, кохання, щастя та вибору життєвого шляху, які безпосередньо й містяться у творі. Вони були детально проаналізовані та досліджені.

У другому розділі розкрито в чому полягає трагедійність роману, досліджені жанрові особливості твору. А також проаналізовано літературні образи головних героїв роману – образ Джейн Ейр та містера Рочестера.

Ключові слова: Шарлотта Бронте, Джейн Ейр, Рочестер, роман, проблематика, жанрові особливості.

ABSTRACT

The novel «Jane Eyre» by Charlotte Bronte is considered an integral and important component of classical foreign literature. For centuries, this novel has not left many people indifferent, because the love story of the main characters and their overcoming of numerous obstacles on their way touches many people. Nowadays, the problems of a difficult childhood, loneliness, obstacles on the way to true love, etc. are still relevant. Therefore, it is important to investigate the problematic and genre features of this work. Also, a deeper disclosure of this topic has scientific significance. This will allow students or teachers to become more familiar with the novel «Jane Eyre» and draw certain conclusions for themselves and expand their horizons. And in general, it is important to consider the topic of problems and genre features of this novel from a scientific point of view.

The coursework consists of an introduction, two chapters and conclusions. The volume of work is 29 pages. There are 20 sources in the list of used literature.

The first chapter of the work examines the problems of the novel «Jane Eyre» and the problems of upbringing, love, happiness and choosing a life path, which are directly contained in the work. They were analyzed and researched in detail.

In the second chapter, the tragedy of the novel is revealed, the genre features of the work are explored. And the literary images of the main characters of the novel – the image of Jane Eyre and Mr. Rochester – were also analyzed.

Key words: Charlotte Bronte, Jane Eyre, Rochester, novel, problematic, genre features.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Англійська література, під ред. Тарасенко, 1982 р.
2. Бесараб О. М. Типологія жіночих образів у романістиці Шарлотти Бронте : автореф. Дис. Канд. Філол. Наук : 10.01.04 / Олена Миколаївна Бесараб.; Дніпропетр. Нац. Ун-т ім. О. Гончара. – Дніпропетровськ, 2013.
3. «Джен Ейр»/ перекл. З англ. Т. Денисової. — К.: Дніпро, 1987.
4. Зарубіжна література, під ред. Савченко, 1998 р.
5. З. Гражданська “Роман “Джен Ейр””.
6. Ідіостиль Шарлотти Бронте на прикладі роману «Джейн Ейр». Козоріз І. С., Нікітенко О. В.
7. І. Шайтанов “Роман “Джен Ейр””.
8. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром`як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ «Академія», 1997.

9. Михальська Н. Бронте Шарлотта / Н. Михальська // Зарубіжні письменники : енциклопед. Довід. / за ред. Н. Михальської, Б. Щавурського. – Тернопіль, 2005.
10. Наливайко Д. С., Шахова К. О. Зарубіжна література ХІХ сторіччя. Доба романтизму: Підручник. – К.: Заповіт
11. Назаренко Н. І. Рецепція творчості сестер Бронте в українській літературі : автореф. Дис. ... канд. Філол. Наук : 10.01.05 / Назаренко Н. І. ; Київ. Нац. Ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2011.
12. Т. Данілова «Шарлотта Бронте» і «Джейн Ейр».
13. Swartz A. Open Library — 2007.
14. https://uk.wikipedia.org/wiki/Джейн_Ейр
15. https://uk.wikipedia.org/wiki/Готичний_роман
16. <https://naurok.com.ua/prezentaciya-do-uroku-zarubizhno-literaturi-u-9-klasitema-kohannya-v-romani-sharlotti-bronte-dzheyn-eyr>
17. <https://www.kobu.kiev.ua>
18. <https://marieclaire.ua/uk/obshhestvo/must-read-sharlotta-bronte-dzhejn-eyr>
19. <https://porogy.zp.ua/2013/06/a11544759051477ff44fa10736bdad42/>
20. <https://dovidka.biz.ua/dzheyn-eyr-analiz/>